

РОЗДІЛ 7. ДЕМОГРАФІЯ, ЕКОНОМІКА ПРАЦІ, СОЦІАЛЬНА ЕКОНОМІКА І ПОЛІТИКА

ІНКЛЮЗИВНИЙ ВЕКТОР РОЗВИТКУ РЕГІОНАЛЬНИХ РИНКІВ ПРАЦІ ТА ЇХ ІНФРАСТРУКТУРИ В УКРАЇНІ

INCLUSIVE VECTOR FOR THE DEVELOPMENT OF REGIONAL LABOR MARKETS AND THEIR INFRASTRUCTURE IN UKRAINE

УДК 331.5:[330.34:339.13](477)

Зуб М.Я.

к. е. н.

Хмельницького торговельно-
економічного коледжу
Київський національний
торговельно-економічний університет

Крупініна К.П.

студентка

Хмельницького торговельно-
економічного коледжу
Київський національний
торговельно-економічний університет

*У статті розглянуто економічну та соціальну сутність інклюзії. Сформульовано нові підходи до розуміння змісту поняття інклюзивного регіонального ринку праці. Визначено особливості та пріоритетні орієнтири розвитку інфраструктури за потреб та вимог інклюзивного регіонального ринку праці. **Ключові слова:** інклюзія, інклюзивний ринок праці, інфраструктура інклюзивного регіонального ринку праці.*

В статье рассмотрена экономическая и социальная сущность инклюзии. Сформулированы новые подходы к пониманию содержания понятия инклюзивного регионального рынка труда. Определены особенности и приоритетные ориентиры разви-

тия инфраструктуры по потребностям и требованиям инклюзивного регионального рынка труда.

Ключевые слова: инклюзия, инклюзивный рынок труда, инфраструктура инклюзивного регионального рынка труда.

The article deals with the economic and social nature of inclusion. Formulated new approaches to understanding the content of the concept of an inclusive regional labor market. The features and priority directions of infrastructure development for needs and requirements of the inclusive regional labor market are determined.

Key words: inclusion, inclusive labor market, infrastructure of the inclusive regional labor market.

Постановка проблеми. Занепокоєність як світової, так і вітчизняної спільноти посиленням зростанням тероризму, кризою та незбалансованістю глобальної економіки, масовістю безробіття, наступом індивідуалізму, дискримінацією населення за расовою, віковою, статевою ознаками, розвитком десоціалізації, спадом зацікавленості економічно активного населення в колективній взаємодії, поширенням соціальної роз'єднаності, загостренням нерівності та неконтрольованості міграційних процесів актуалізує потребу інклюзивного вектору розвитку регіональних ринків праці в Україні.

Усвідомлюючи складність та глибину проблем, світові лідери країн «Групи семи» акцентували увагу на використанні різних інструментів щодо дотримання гендерної рівності, застосування інновацій, формування нових навичок і досягнення повної, ефективної зайнятості з метою досягнення сталого, збалансованого та інклюзивного зростання [1]. Інклюзивне економічне зростання, на думку відомого аргентинського економіста Р. Хаусманна, забезпечує стабільне та довгострокове поліпшення життя усіх верств населення, що стимулює прискорення зростання ВВП [2]. Ми поділяємо думку Р. Хаусманна про те, що і нерівність, і негідні робочі місця, і невідповідні стандарти життя, і повільне зростання найчастіше є результатом певної форми відчуження, збільшення нелегальної трудової міграції та тіньової зайнятості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Вирішенню проблеми інклюзивного зростання, формування інклюзивного суспільства та розвитку інклюзивного ринку праці присвячені наукові праці багатьох вітчизняних та зарубіжних вчених, таких як, зокрема, Д. Асмоглоу, С. Бабенко, А. Базилук, О. Балакірєва, З. Бедос, Р. Болінг, С. Голандер, А. Грищенко, В. Дмитрук, Е. Дуфло, Р. Жиленко, О. Жулин, Т. Затонацька, Д. Ейсе-моглу, Л. Ємельяненко, С. Кожемякіна, А. Колот, А. Колупаєва, Е. Лібанова, Дж. Подест, Е. Райнерт, Д. Робінсон, Н. Софій, А. Федулова, Р. Хаусманн. Водночас аналіз багатьох наукових праць, проведений з вибраного напряму дослідження, показав, що досі не існує єдиної точки зору щодо сутності інклюзії, а також недостатньо відображені визначення категорій «інклюзивний регіональний ринок праці» та «інклюзивна інфраструктура регіонального ринку праці». Тому, на наш погляд, вибрана для розгляду тема дослідження є актуальною та важливою сьогодні.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження економічної, соціальної сутності інклюзії, розкриття ролі інклюзивного регіонального ринку праці та визначення особливостей його інфраструктури в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Наприкінці ХХ ст. у науковий обіг увійшов новий термін «інклюзія». Англійське дієслово “inclusion” в перекладі українською означає «утримувати, включати, мати місце у своєму складі, долучати

до будь-кого або до будь-чого». Останнім часом "inclusion" перетворилось на термін, який відображає нові погляди на місце людини в суспільстві [3, с. 358].

Доречно зазначити, що економічна сутність самого поняття інклюзивності найбільш повно розглядається в роботах відомих сучасних економістів Д. Робінсона та Д. Ейсемоглу: "inclusive" – це залучення до процесу усіх, без відмінностей і обмежень [4].

Також в Енциклопедичному фонді поняття «інклюзія» трактується як включення, як процес примноження рівня участі всіх громадян в соціумі, перш за все тих, які мають труднощі у фізичному розвитку. Воно передбачає розробку і застосування таких конкретних рішень, які здатні дати змогу кожній людині рівноправно брати участь в академічному і суспільному житті [5]. Існує інша думка вчених про те, що «інклюзія – це процес збільшення ступеня участі всіх громадян у соціальному житті». Отже, соціальна інклюзія дає можливість кожному члену суспільства зробити свій вибір з усіх аспектів повсякденного життя, дає змогу кожній людині повноправно брати участь в житті суспільства згідно з її бажанням [6, с. 10].

До основних світових інститутів, які активізують процеси інклюзії на планеті, слід віднести такі організації, як, зокрема, ООН, МОП, ЮНІСЕФ, ЮНЕСКО, ОБСЄ. Так, ООН у 1948 році, прийнявши «Загальну декларацію про права людини», проголосила, що всі люди народжуються вільними і рівними у своїй гідності та правах; всі права і свободи кожної людини не залежать від раси, кольору шкіри, статі, мови, релігії, політичних або інших переконань, національного чи соціального походження, майнового, станового або іншого становища; всі люди мають право на рівний захист від будь-якої дискримінації [7].

На думку окремих вчених, концепція соціального залучення (соціальної інклюзії), що є протилежною концепції соціальної ізоляції, з'явилася як результат переходу більшості суспільств до демократичних цінностей, поваги до основних прав та свобод людей. Ця концепція [10, с. 7] виникла як відповідь на зростаючу соціальну нерівність, спричинену новими умовами на ринку праці та недосконалістю наявної системи соціального забезпечення, яка не могла задовольнити потреби різноманітних верств населення.

Європейський Союз визначив соціальну інклюзію як процес, що забезпечує тих, у кого є ризик бідності і соціального відторгнення, можливостями та ресурсами, необхідними для того, щоб ці люди могли повною мірою брати участь в економічному, соціальному та культурному житті і досягати такого рівня життя та добробуту, котрий відповідає нормальним стандартам у суспільстві, в якому вони живуть [10, с. 12].

Згідно з інформацією, яка зазначена в Декларації ООН про соціальний розвиток, нові концептуальні засади суспільного облаштування полягають у здатності сучасного суспільства розвиватися на основі толерантності, терпимості, засудження дискримінації, поваги до людського розмаїття, рівності можливостей, солідарності та безпеки [11]. Ці орієнтири зумовлені формуванням нової культурної та освітньої норми, а саме поваги до людей, які є фізично та інтелектуально неповносправними [12, с. 30–31]; формуванням «суспільства для всіх», яке покликане захищати, а також активізувати інтеграцію в соціум різних категорій, груп населення та трудових колективів.

На думку вчених та дослідників, ускладнення світу праці є відображенням ускладнення світу економіки загалом. Так, А. Гриценко звертає увагу на взаємне відокремлення економічного і соціального в процесі розвитку, що робить соціалізацію економіки проблемою, яка виникає кожного разу на новому рівні ускладнення людського суспільства [13, с. 191]. Соціалізація пронизує зайнятість, реалізується через неї, забезпечує її, створює «силу інклюзивності», тобто залучення населення у сферу трудових відносин. Зайнятість не тільки забезпечує відтворення населення, але й створює умови для особистісного розвитку, а соціалізація виступає як найважливіший чинник нормативного функціонування і стабільності суспільства, необхідної безперервності в його розвитку [14, с. 44].

У розумінні фахівців всесвітньої організації ЮНЕСКО поняття «інклюзія» розглядається як динамічний процес, який полягає в сприйнятті індивідуальних особливостей громадян не як проблеми, а як можливостей для розвитку [8]. Тому рух та розвиток регіональних ринків праці щодо інклюзії – це не тільки технічна або організаційна зміна, але й своєрідна філософія.

Трактування економічної категорії інклюзивності з року в рік розширюється та системно збагачується. Так, соціальна інклюзія деякими вченими та фахівцями розуміється як процес змін у політичній, економічній, соціальній сферах, спрямований на утвердження соціальної рівності [9, с. 25].

Щодо цього варто звернути увагу на одне із засідань Београдського азіатського форуму (БАФ), яке пройшло під девізом «Інклюзивний розвиток: загальна програма і нові виклики». На форумі відзначалося, що «інклюзивний розвиток <...> дає змогу всім країнам і регіонам світу користуватися результатами глобалізації, економічної інтеграції та економічного зростання. Для окремо взятого економічного суб'єкта інклюзивний розвиток має на меті максимально створити можливості розвитку і працевлаштування за рахунок високих темпів економічного зростання на поступальній основі, а також забезпечити громадянам рівний доступ до надаваних соціальних гарантій і можли-

вість участі в усіх сферах життєдіяльності країни» [15, с. 22–23].

Нові умови життєдіяльності вимагають від українського Уряду створення сучасного національного механізму, який би зміг пом'якшити розв'язання клубка проблем, які щоразу наростають на ринку праці в регіонах України. Прикладом вирішення важливого урядового завдання можна вважати реалізацію спільного проекту «Інклюзивний ринок праці на 2017–2022 роки», який розроблений для України Міжнародною організацією праці. Метою міжнародного проекту є вирішення проблем зайнятості та ринку праці на національному та регіональному рівнях завдяки зміцненню соціального діалогу та оновленню тристоронніх механізмів. Завданнями проекту «Інклюзивний ринок праці» є здійснення політичних та інституційних реформ з метою підвищення ефективності ринку праці; поліпшення навичок робочої сили та активізації її морально-духовної та творчої компонент; забезпечення підґрунтя для розвитку підприємництва та створення нових робочих місць; забезпечення продуктивної зайнятості українських громадян [16].

Беззаперечним є те, що можливість інклюзивного економічного зростання в Україні значною мірою залежить від інклюзивного розвитку національного та регіональних ринків праці та від наявності розвиненої відповідної інфраструктури. На думку авторів, інклюзивний ринок праці – це соціально-економічний та культурно-психологічний феномен сучасної епохи, який, як доводить світовий досвід і практика, використовуючи інклюзивний формат суспільства, створює підґрунтя для побудови в регіонах України середовища необмежених можливостей.

Водночас інклюзивний регіональний ринок праці – це ідеал, на який орієнтується сучасне суспільство з метою підвищення ступеня залучення та активної участі населення у створенні ВВП; формування соціальної згуртованості, досягнення повної, продуктивної та гідної зайнятості населення; сприяння системному розвитку людини та забезпеченню нових, більш широких та рівноправних економічних можливостей для різних категорій, верств і груп суспільства; збільшення добробуту для всіх незалежно від соціально-економічних умов, статі, раси, місця проживання, національності, а також якого не завжди можна досягнути повністю як сьогодні, так і в майбутньому.

За останні два-три роки уряд України приділяв особливу увагу заходам, спрямованим на забезпечення економічного зростання, зокрема розвитку ділового та інвестиційного клімату і розбудові інфраструктури (насамперед, дорожньої мережі) [17, с. 190].

Одним із 17 глобальних завдань Цілей сталого розвитку (ЦСР), які визначені урядом України

в Національній доповіді «Цілі сталого розвитку: Україна» з урахуванням специфіки національного розвитку, визначено «розвиток якісної, надійної, сталої та доступної інфраструктури, яка має базуватися на використанні інноваційних технологій, у т. ч. екологічно чистих видів транспорту» [18, с. 70]. Ключовими проблемами розвитку національної економіки визнано «нерозвинуту промислову інфраструктуру, зокрема використання інформаційно-комунікаційних платформ і технологій у ланцюжках створення доданої вартості продукції».

На нашу думку, одними із факторів стимулювання соціалізації стійкого, справедливого та всеохоплюючого прискореного економічного розвитку в регіонах України слід визнати модернізацію багатомірного інфраструктури інклюзивного регіонального ринку праці, зокрема цінностей, рутин, неформальних та формальних інститутів.

Ідеальною основою сучасної інфраструктури інклюзивного вектору розвитку регіонального ринку праці має стати нова соціальна свідомість (ідеї, цінності, вірування, ідеологія), що визначає виховання позитивного ставлення до праці як до цінності; сприяє підвищенню престижу праці, отриманню та виконанню гідної роботи, зростанню ролі робочої сили у підвищенні конкурентоспроможності регіонів країни; забезпечує людську гідність, безпеку, справедливість для громадян; підтримує гармонійні і стабільні відносини, мінімізує соціальну ізоляцію та соціальну дезінтеграцію, забезпечує соціальну згуртованість, стабільність, впевненість в завтрашньому дні та оновлення ідеології праці.

Світ праці швидко змінюється, тому для того, щоб і сьогодні, і завтра залишатися конкурентоздатним, необхідно вміти «вчитися впродовж всього життя», жертвувати гроші для здобуття досвіду, забувати старі і втілювати нові переконання, навички та моделі мислення, розвивати навички лідерства та управляти командами, а також слідувати за своїм тілом, осмислено будувати кар'єру, експериментувати в кар'єрі, розвивати декілька професійних ліній і пробувати займатися підприємницькою діяльністю [19].

Нормативна складова інфраструктури інклюзивного вектору розвитку регіонального ринку повинна включати в себе відміну віджилих правил, етичних норм та організаційних форм соціальної взаємодії, приписів у структурно-суб'єктивній взаємодії відповідних підприємств, організацій, установ, що накладають істотні обмеження на дії найманих працівників, роботодавців, безробітних, формуючи їх реальну поведінку, яка відображається у сміливості думки, неухильному прагненні вперед, відчутті та можливості сприйняття нового.

Крім таких очевидних навичок XXI ст., як цифрова, фінансова, мовна і підприємницька грамотність, а також розвинені навички мислення, в

майбутньому важлива глобальна та громадянська грамотність. Йдеться про вміння розуміти інші культури та релігії, співпрацювати з носіями відмінної від своєї самоідентифікації; усвідомлення своїх цивільних прав і обов'язків, а також сприйняття демократії перш за все як лабораторії постійного навчання та покращення взаємодії між людьми [20].

Наступним аспектом в розбудові сучасної інфраструктури інклюзивного вектору розвитку регіонального ринку має стати формування взаємодії (через різноманітні засоби взаємозв'язку між індивідами, верствами, спільнотами, групами завдяки застосуванню інституціолізованого принципу цієї взаємодії та залученню інноваційних каналів взаємодії). Підґрунтям інфраструктури інклюзивного розвитку регіонального ринку праці в Україні має стати розвиток «знизу вгору» (“bottom-up”), метою якого є побудова такого суспільства, в якому всебічно розкривається людський потенціал, створюються відповідні рівноправні можливості для соціуму завдяки інклюзивності в освіті, охороні здоров'я, культурі.

Останніми роками в усьому світі популярності набув не лише інклюзивний розвиток та інклюзивне економічне зростання, але й поняття інклюзивних інституцій. Найбільш оптимальним методологічним підходом до побудови інклюзивних інституцій регіонального ринку праці є використання методологічного підходу “bottom-up” («знизу вгору»). Цей вибір пояснюється тим, що саме інклюзивні інституції мають вирішальне значення у впровадженні реформ, створенні стимулів для інновацій та інвестицій, розкритті внутрішнього потенціалу регіонів, узгодженні просторового та секторального розвитку національного ринку праці.

Життєво важливо, щоб пріоритетними орієнтирами інфраструктури інклюзивного регіонального ринку праці, яка має враховувати глобальні та національні виклики, стали створення привабливого регіонального ринку праці (усунення перешкод до працевлаштування, соціальної інтеграції, участі різних категорій, верств, груп населення та ефективного функціонування трудових колективів; створення комфорту, архітектурної, інформаційної та транспортної доступності; розширення доступу до інформаційно-комунікаційних технологій та сприяння забезпеченню загального і недорогого доступу до Інтернету); розробка стратегії «передових інклюзивних регіональних ринків праці», сприятливих до інновацій; створення умов для навчання населення «впродовж усього життя»; поліпшення професійної підготовки робочої сили; зниження адміністративного навантаження на відкриття нового бізнесу та створення робочих місць; розширення фінансування для підприємців на дослідження та інновації.

Висновки з проведеного дослідження. Підтверджено, що вибраний вектор інклюзивного роз-

витку регіональних ринків праці та їх інфраструктури сприятиме подоланню соціально-економічної та політичної кризової ситуації, забезпечить стійкий збалансований розвиток та підвищить рівень життя населення. Базовими принципами в розбудові інфраструктури інклюзивного розвитку ринку праці в регіонах України мають стати принципи рівних можливостей; принцип справедливості для всіх; принцип відкритості; принцип інклюзивних рішень; принцип верховенства закону; принцип інклюзивної демократії; принципи гідної праці та гідного рівня життя; принцип підприємницької активності для всіх; принцип соціальної згуртованості; принцип науковості. Предметом наших подальших наукових досліджень є визначення функцій інфраструктури інклюзивного регіонального ринку праці.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Саммит «Групи семи», 26-27 мая, Италия: выдержки из Коммюнике лидеров. URL: https://eeas.europa.eu/headquarters/headquarters-homepage/27079/саммит-группы-семи-26-27-мая-италия-выдержки-из-коммюнике-лидеров_ru.
2. Хаусманн: экономика нуждается в инклюзивном росте. URL: <http://www.vestifinance.ru/articles/49179>.
3. Аксенова Л., Архипов Б., Белякова Л. и др. Специальная педагогика. Москва: Академия, 2001. 400 с.
4. Федулова Л. Инклюзивні інновації в системі соціально-економічного розвитку. URL: <http://economics.opu.ua/files/archive/2016/No3/56.pdf>.
5. Инклюзия – термин в Энциклопедическом Фонде. URL: <http://www.russika.ru/t.php?t=3401>.
6. Колупаєва А., Софій Н., Найда Ю. та ін. Інклюзивна школа: особливості організації та управління. Київ: ФОП І.С. Парашин, 2010. 128 с.
7. Загальна декларація прав людини ООН; Декларація, Міжнародний документ від 10 грудня 1948 року. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_015.
8. Офіційний сайт UNESCO. URL: <http://whc.unesco.org/en/tentativelists/state=ua>.
9. Дятленко Н., Софій Н., Мартинчук О., Найда Ю. Асистент учителя в інклюзивному класі. Київ: Плеяди, 2015. 172 с.
10. Сергєєва Л., Софій Н. Якісна професійно-технічна освіта – соціально вразливій молоді. Київ: Арт Економі, 2012. 168 с.
11. Конвенція ООН про права дитини. URL: https://www.unicef.org/ukraine/ukr/convention_small_final.pdf.
12. Колупаєва А., Савчук Л. Діти з особливими освітніми потребами та організація їх навчання. Київ: АТОПОЛ, 2011. 274 с.
13. Гриценко А. Капіталізація і соціалізація економіки в ретроспективі і перспективі. Методологія, теорія та практика соціол. аналізу сучас. сусп-ва. 2009. Вип. 15. С. 191–195.

14. Гайдар О. Праця та зайнятість – найважливіші фактори інклюзивного соціально-економічного розвитку. Економічна теорія та право. 2016. № 4(27). С. 35–48.

15. Гриценко А. Реструктивний економічний розвиток – нова парадигма для України. URL: <http://ief.org.ua/docs/scc/2.pdf>.

16. Крентовська О. Міністерство проводить системну роботу по формуванню комплексної реформи ринку праці. URL: http://www.kmu.gov.ua/control/publish/article?art_id=250027734.

17. Прем'єр-міністр представив Звіт про хід і результати виконання програми діяльності Кабінету Міністрів України у 2016 році (Презентація).

URL: http://www.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=249740278&cat_id=244276429.

18. Цілі Сталого Розвитку: Україна. URL: <http://www.zoda.gov.ua/images/article/original/000080/80861/tekst-dopovidi.pdf>.

19. Бойтесь лени, а не роботів. Чему стоїть учитися, чтобы оставаться востребованным в современном мире. URL: <http://nv.ua/society/bojtes-svoej-leni-a-ne-robotov-kolumnisty-nv-rasskazali-chemu-uchitsja-i-kak-ostavatsja-konkurentnym-v-sovremennom-mire-2218422.html>.

20. Україна і світ: 2030. URL: http://nv.ua/ukr/project/s_ukraina-i-mir-2030.html.